

minus affirmative est respondendum, quia divisio analogâ artificiosa est, pertinetque ad modum sciendi, eo quod membra dividenda inter se realiter distinguuntur, ut Deus et creatura, accidens et substantia. Conveniuntque in aliquo uno, non simpliciter, aut unitate univoca, sed proportionali et analogâ; et licet differentias non habeat analogum, habet tamen modos quibus dividi potest. Quod sufficit ad artificiosum modum dividendi, quia ordinationem aliquam requirit in faciendâ divisione et ad logicum spectat.

Inquires ultimo: Utrum possit aliquid pluribus divisionibus essentialibus dividi; an omnis divisio ita debeat esse adequata, quod totaliter exhauriat divisum, nec alii divisioni locum relinquat? Respond.: Quod quando aliquid dividitur penes illud quo ultimo et indivisibiliter constituitur in sua essentia, non admittit nisi unam divisionem essentialem. Si vero plures formalitates concurrant, quarum quælibet diverso modo est participabilis, tunc poterit pluribus essentialibus divisionibus dividi, inadæquatis tamen. Sic lex humana apud D. Thomam, I-II, Q. xcix, art. iv, diversas accipit divisiones ex parte diversorum principiorum a quibus procedit, et diversorum finium quos respicit. Peccata etiam dividuntur specie in carnalia et spiritalia, et ex eo quod sint in Deum et proximum. De quo, et de hac doctrina, loco citato, et I-II, Quæst. lxxii, art. ii et iv; et infra, tractando de divisionibus propositionis.

QUÆSTIO V.

DE ENUNTIATIONE.

ARTICULUS PRIMUS.

In quo consistat ratio enuntiationis in communi.

Orationem perfectam divisit S. Thomas, I Periherm., lect. vii, in deprecativam, vocativam, optativam, interrogativam et enuntiativam; quia omnes iste generant sensum perfectum. Nos autem in præsentis solum agimus de *enuntiativa*, quæ perfectior cæteris est, et ad veritatem explicandam, quod Logicus intendit, præcipue conducens. Sumimusque *enuntiationem* et *propositionem* pro eodem, ut communiter sumitur apud sapientes; licet diversos respectus connotare possint, et addat propositio supra enuntiationem proponi vel assumi ad inferendum. De enuntiatione igitur inquirimus quid sit illud commune in quo categorica consistit, et in quo et hypothetica conveniunt.

Quidam existimant quod propositio est ipsum iudicium intellectus (non enim illam ab actu iudicativo distinguunt), quia hoc proprie est capax veritatis et falsitatis. Quod autem sit significativa veri vel falsi solum putant convenire propositioni scripte vel vocali. Alii distinguentes inter iudicium et enuntiationem, super quam cadit et fertur iudicium, existimant essentialiam propositionis in communi consistere in enuntians absolute connexionem, seu repugnantias rerum; ex quo sequitur tanquam proprietates quod sit significativa veri vel falsi. Alii prædictam essentialiam asserunt consistere in enuntians strictè unum de

alio; et quia hoc solum in categorica invenitur, et non in hypothetica, hypotheticam rejiciunt a ratione enuntiationis. Quid sit autem enuntiare, dicunt esse *significare esse vel non esse*; unde postea sequitur quod sit vera vel falsa; hoc enim non habet propositio ex vi suæ significationis, sed ex eo quod res significata, vel enuntiatâ ita sit non vel sit. Alii tandem propositionis essentialiam constituunt in eo quod sit oratio affirmativa vel negativa.

DICO PRIMO: Distingui debet propositio iudicativa ab enuntiativa; et de se iudicium potest esse posterius, et consequi ad enuntiationem. — Sumitur hæc assertio ex D. Thomam, II-II, Quæst. clxxiii, art. ii; et Q. xii, de Verit., art. vii, dicente: « Quandoque dari lumen alicui ad iudicandum, quandoque vero ad accipiendum et ordinandum, seu componendum præexistentes species. » Sed compositio, seu ordinatio præexistentium specierum est compositio enuntiativa, quia est compositio alicujus veritatis complexe significata, et super quam potest cadere iudicium; ergo enuntiatio distinguitur a iudicio, quia *quandoque dari potest lumen ad iudicandum, et quandoque ad componendum*. Ratione prob. concl.: Iudicium est assensus intellectus circa aliquid quod est capax talis iudicii; sed solum est capax talis iudicii veritas complexa significata per enuntiationem; ergo actus iudicii distinguitur a formatione enuntiationis. Maj. constat: Quia iudicium est id quo determinatur intellectus assentiendo quod ita est vel non est, hoc enim est iudicare; sed non potest assentiri, aut pronuntiare quod ita est vel non est, nisi circa aliquid complexum, quod connectitur cum verbo, ut experientia constat, et hoc est enuntiatio; ergo prius formatur enuntiatio, et deinde iudicatur. Quod etiam patet

quia multoties apprehendimus et formamus enuntiationes de rebus dubiis sine ullo iudicio, ut cum dicimus: Astra sunt paria, thesaurus est in isto loco, de quibus nescimus iudicare, et determinare assertive; ergo aliud est enuntiatio, aliud iudicium.

Verum tamen est quod enuntiatio, ratione verbi ex quo constat, et habet vim copulandi extrema; et exprimit iudicium assertivum; et sic aliquando unico actu formatur enuntiatio et iudicium, ut cum dico: Homo est animal, exprimen- do in *ly est* tam copulationem quam assertionem, seu assensum. Aliquando vero separantur, quia sumitur *ly est* præcisè in vi copulandi, non asserendi.

DICO SECUNDO: Ratio seu essentia enuntiationis in communi consistit in hoc quod sit oratio perfecta (per hoc distinguitur ab imperfecta), exprimens objectum complexum circa quod potest ferri iudicium (per hoc distinguitur ab aliis orationibus perfectis, quæ objectum iudicii exprimere non possunt, ut vocativæ, interrogativæ etc.), ex quo consequitur quod significat verum, vel falsum. — Ita S. Thomas, I Periherm., lect. vii, dicens hanc esse definitionem enuntiationis: « Oratio in qua verum vel falsum est. » Dicitur autem esse verum, vel falsum in enuntiatione sicut in signo, in mente sicut in subiecto. Ubi *ly in mente* idem est ac in iudicio mentis, nam veritas non in ipsa potentia immediate est, sed in actu potentiae, neque in alio actu quam iudicii. Ratio hujus assertionis est: quia hoc modo explicatur distinctio enuntiationis a reliquis orationibus, et communis ratio hypotheticæ et categoricæ, ratio quoque significandi verum vel falsum; ergo huic definitioni standum est, cum explicet quidquid habet enuntiatio, nempe significare

objectum complexum sive per copulam verbalem, quæ unit predicatum et subjectum in categoricis, sive per copulam hypotheticam, quæ unit categoricas; de utroque enim complexo fertur iudicium, in quo veritas et falsitas est; illa enim oratio super quam non potest cadere iudicium, sive assensus, sive dissensus, non est enuntiatio. Et hoc voluerunt exprimere auctores qui dixerunt enuntiationem esse orationem, quæ enuntiat connexiones aut repugnantias rerum, vel affirmationem et negationem. Et si quid aliud, non acquiescimus.

DICO TERTIO: Veritas aut falsitas, quantum ad actuale exercitium conformitatis vel difformitatis, sunt accidentia propositionis et iudicii. — Constat hoc ex Arist. dicente, in Cap. de substantia, quod « oratio eadem permanens potest mutari de vera in falsam »; ut cum dico: Petrus sedet, ipso sedente est vera, ipso non sedente est falsa, et tamen propositio semper est eadem, quia dicit et significat idem; ergo per mutationem veritatis et falsitatis non mutatur substantia enuntiationis; et sic veritas et falsitas solum est accidens consecutum ad significare objectum complexum super quod potest cadere iudicium, in quo consistit essentia. De his plenius disserimus in II tom. I p., disp. II.

DICO ULTIMO: Una propositio non est verior altera formaliter; fundamentaliter autem est certior et firmior. — Ratio est: Veritas consistit in indivisibili, et non suscipit magis et minus; ergo una propositio non est magis vera quam alia. Ant. prob.: Veritas consistit in adæquatione, seu conformitate ad esse vel non esse rei; inter esse autem et non esse nullum datur medium nec latitudo, cum contradictorie opponantur; ergo conformitas propositionis ad esse et correspondentia ad

ipsum ut recedit a non esse et ei non conformatur, vel e contra, non recipit magis et minus. Et idem est de quacumque relatione, quæ consistit in indivisibili, ut æqualitatis etc., a qua quomodocumque recedatur cadit ab æqualitate vel conformitate. Firmitas autem et certitudo, quæ fundant veritatem, sumuntur ex eo quod res habeat firmiores causas sui esse, vel suæ connexionis, in hoc vero est magis et minus ut constat; sic enim Deus est summa veritas, quia summe firma, et veritates creatæ tanto magis necessariae tanto firmiores.

Contra: Ipsa indivisibilis adæquatio in veritatibus creatis est causata et participata a Deo; ergo talis veritas magis est in Deo quam in creaturis etiam quoad indivisibile, et sic in eo formaliter una veritas est major alia. Resp. conc. ant., et dist. cons.: Magis ex parte latitudinis objecti circa quod versatur veritas, nego; magis ex parte certitudinis et firmitatis, seu ex parte entis et dependentiæ, ac participationis unitus ab alio, transeat. Itaque veritas participata semper est minor veritate non participata; sed quia utraque versatur circa esse vel non esse, in hoc non datur latitudo, neque magis et minus, et hoc se tenet ex parte objecti et correspondentiæ ad illud in veritate. Quod vero veritas sic attingens esse, et recedens a non esse, sit perfectior, firmior et immutabilior, in hoc datur magis et minus: inter esse vero vel non esse, circa quod est veritas, nunquam est magis vel minus, sive in veritate creata, sive in divina. Sicut æqualitas participatur ab æqualitate, quæ est in Deo; et ista creata est minor in sua perfectione et esse, seu in ratione entis, non in indivisibili veritatis, id est in non recedendo a puncto æqualitatis et conformitatis ad suum terminum; si enim caderet

aliquo modo ab eo, esset inæqualitatis.

Solvuntur objectiones.

Primo objic. contra prim. conclus.: Si daretur ante iudicium enuntiatio, illa esset vera vel falsa in significando; sed ante iudicium non datur veritas vel falsitas; ergo enuntiatio et iudicium non distinguuntur. Maj. prob., quia essentia propositionis consistit in significare verum vel falsum; ergo si ante iudicium datur enuntiatio, significabit verum vel falsum. Min. constat ex D. Thoma, I p., Quæst. XVI, art. II; et Quæst. I de Verit., art. III; et VI Met., in fine, id expresse asserente; et ex ratione: Quia per solam apprehensionem enuntiationis nullus dicitur errans vel sciens, alias qui apprehenderet, aliquid falsum, et illi non assentiret, intellectus ejus esset falsus, quod est absurdum; Deus enim multa falsa apprehendit et non fallitur.

Resp. Conc. maj. et dist. min.: Ante iudicium non datur veritas vel falsitas ut asserta et iudicata, conc.; ut significata et apprehensa, neg. Et D. Thomas non negat dari in enuntiatione veritatem per modum representationis, sed per modum assensus: quin potius, in I Per., lect. VII, dicit: « Veritas proprie invenitur in secunda operatione et in signo ejus, quod est enuntiatio. » Ex veritate autem apprehensa, vel representata tantum non denominatur intellectus errans aut sciens, deceptus vel falsus, sed solum ex veritate iudicata, quando scilicet assentit, seu consentit deceptioni aut veritati.

Secundo objic.: Iudicio, quod per nos est actus distinctus ab enuntiatione, convenit exprimere, aut significare veritatem et falsitatem, ut quando assentimus propositioni dicendo: Ita est; ergo definitio enun-

tiationis convenit aliis a definito, vel iudicium et enuntiatio sunt idem. Item in his vocibus: *verum vel falsum*, explicatur veritas vel falsitas; et tamen non est enuntiatio; ergo. Item: Definitio debet explicare determinate naturam rei; sed verum vel falsum est quid sub disjunctione, et indeterminatum; ergo non recte per hoc definitur enuntiatio, præsertim cum dentur propositiones quæ determinate sunt veræ, ut quæ sunt in materia naturali.

Resp. Dist. ant.: Iudicio convenit exprimere veritatem aut falsitatem complexivè aut copulativè, seu per modum copulæ et unionis extremorum, super quam possit cadere iudicium, nego ant.; assertivè, seu per modum assensus, conc. ant. Primum est propria essentia propositionis; secundum convenire potest etiam iudicio. Licet aliquando utrumque simul exerceat intellectus significando copulationem extremorum, et simul assertionem circa esse vel non esse, ut cum dico: Homo est animal, ly *est* utrumque significat et copulari extrema, et intellectum assertivè assentiri. Aliquando vero separatur significatio assertionis a significatione copulationis extremorum, ut quando prolata enuntiatione suspenditur iudicium. Et quod dicimus de copulatione extremorum in categorica, procedit similiter de copulatione categoricarum in hypothetica. Ad secund. prob. respond.: Quod illæ voces, *verum vel falsum*, significant nominaliter, non per modum complexi enuntiabilis super quod cadat iudicium. Ad tert. respond.: Quod enuntiatio ex parte objecti complexi semper est determinate significationis, sed veritas inde consecuta variari potest, ipsa oratione invariata maneat. Ista autem veritas vel falsitas non pertinent ad essentiam enuntiationis.

Ad id quod additur de propositio-

nibus determinatæ veritatis vel falsitatis, respond.: Non ex veritate determinatam sumere essentiam determinatam, sed ex determinato objecto significato, cuius connexio talis naturæ est, ut immutabiliter ad illam sequatur veritas. Unde *significare verum vel falsum* non debet intelligi precise, id est quod in qualibet propositione præcise debeat inveniri illud disjunctum *veri vel falsi*, sed accommodative, id est quod ex vi objecti significati potest resultare aliquando verum, aliquando falsum. Et sic non est inconveniens definire aliquid per opposita non quasi simul eidem convenient, sed quia susceptivum est eorum successive, sicut substantia dicitur susceptiva contrariorum.

Tertio objic.: Significare verum vel falsum etiam ex parte representationis objecti complexi non potest esse essentia enuntiationis; ergo incongrue definitur. Ant. prob.: Representatio objecti complexi in mente nunquam potest esse falsa, sed semper vera, sicut simplex apprehensio, quia est representatio naturalis. Et S. Thomas, 1 p., q. xvii, art. iii, ideo dixit quod in simplici apprehensione potest dari veritas et non falsitas, quia est naturalis similitudo, quæ nunquam potest difformari suo objecto, sed semper conformari: ergo neque enuntiatio poterit suo enuntiabili difformari, quia illud naturaliter significat.

Resp. neg. ant., et ad prob. dicitur: Quod est lata differentia inter similitudinem naturalem objecti simplicis et objecti complexi per modum compositionis; nam hoc ipso quod similitudo enuntiationis resultat et formatur per compositionem plurium, et non per naturalem impressionem objecti, potest in ipsa compositione resultare deceptio, in quantum attribuitur unum alteri quod ei non convenit, qua ratione

etiam in ipsa definitione admittit S. Thomas posse dari deceptionem et falsitatem, 1 p., q. xvii, art. iii. Similitudo autem objecti simplicis, cum ex ipsa naturali impressione feratur in objectum, et non ex compositione aliqua consurgat, non est capax falsitatis, sed solius adæquationis naturaliter representativa. Et præterea enuntiatio potest etiam ipsum assensum iudicii representare, et non solam copulationem extremorum, et ratione hujus est capax falsitatis, si assensus ipse falsus sit.

Ultim. arguit.: Quia definitio data non convenit omnibus hypotheticis; ergo non est adæquate data de propositione in communi. Antec. patet in ista conditionali: Si homo habet alas, volat, quæ non significat veritatem, sed sequentiam; ergo non omnis propositio significat veritatem, aut falsitatem. Et confirm.: Quia propositiones copulativæ non dicunt veritatem distinctam a categorica, sed aggregationem veritatum, quæ aggregatio, si est distincta veritas a partibus ex quibus constat, non est veritas hypothetica, sed categorica, quia est una consurgens ex duabus copulatis, vel aggregatis; ut si dicas: Petrus currit, et Joannes legit, significatur quod utraque propositio est vera, dicere autem quod utraque est vera est aliquid categoricum.

Resp.: Quod propositiones hypotheticæ, in quantum tales, possunt habere suam veritatem et falsitatem distinctam a categorica, quia non fit verificatio per prædicationem unius de alio, sed per copulationem, vel disjunctionem plurium categoricarum; sed tamen non oportet quod semper importent ipsam veritatem, nisi quando procedunt asserendo et exprimendo aliquem assensum iudicii; sicut etiam oratio simplex, nisi sit assertiva et enuntiativa non habet veritatem. Quare si illa

conditionalis, vel aliæ similes tenentur in vi præcisæ consequentiæ, non important veritatem, sed illationem; illatio autem dicitur bona vel mala, non vera vel falsa. Si autem sub conditione aliquid affirmant, vel promittant, tunc habebunt veritatem hypotheticam, et convenit illis definitio propositionis.

Ad conf. respondetur art. ii sequenti. Hic disputari solet an propositio categorica sit simplex, vel composita qualitas. Quia tamen dependet ex dicendis in lib. de anima, nec in nostra Universitate fuit in usu, illam ad finem Summularum remittimus pertractandam ubi, cui legere placuerit, patebit.

ARTICULUS II.

Utrum divisio in hypotheticam et categoricam sit essentialis et univoca.

Analogam esse hanc divisionem diversi auctores putant ex variis fundamentis moti. Quidam id videntur haurire ex D. Thoma, qui expresse id docere videtur, in Opusc. XLVIII, tract. de enuntiatione, c. vi, et 1 Perih., lect. viii, eo quod hypothetica propositio non est simpliciter una, sed conjunctione una, ut Philosophus dicit ibidem, cap. de enuntiatione. Est autem eadem ratio entis et unius entis; ergo quod non est simpliciter una propositio non est simpliciter.

Alii ex alio fundamento, quia existimant saltem copulativas et disjunctivas propositiones non esse in rigore propositiones hypotheticas, quia non significant connectionem enuntiativam, sed solum continent conjunctas propositiones, et quidem accidentaliter, id est sola similitudine prolutionis; unde consequenter solum analogice possunt

propositiones dici. Erunt autem propositiones hypotheticæ in rigore illæ, quæ connexionem duarum enuntiationum significant, sicut conditionalis, causalis et rationalis.

Dico primo: Divisio propositionis in categoricam et hypotheticam substantialiter est generis in species; habet tamen quemdam modum analogæ divisionis. — Est communior inter Thomistas, et desumitur ex D. Thoma, Opusc. XLVIII, tract. de enuntiatione, cap. vi, ubi prius dicit hanc divisionem esse ut analogum in sua analogata (ubi ly *ut* modum designat) postea vero subdit: « Hanc divisionem dividere propositionem quoad substantiam, quia dividit eam ex parte copulationis seu conjunctionis; divisionem vero in affirmativam et negativam dividere quoad qualitatem, quia dividit ex parte prædicati, quod est quasi pars formalis respectu subjecti; divisionem denique in universalem et particularem dividere quoad quantitatem, quia dividit ex parte subjecti, quod est quasi materia propositionis ad quam sequitur quantitas. » Sentit ergo D. Thomas hypotheticam pertinere ad substantiam propositionis, atque adeo in ipsa salvari univocæ propositionem, quia salvatur ejus substantia. Unde tandem subdit: « Quod quando interrogamus quid sit propositio, interrogamus de substantia propositionis, et sic respondemus quod est categorica et hypothetica. » Ergo qui dicit hypotheticam propositionem, dicit substantiam propositionis. Et nihilominus, quia ex parte rei significatæ categorica et hypothetica se habent tanquam unum et multa, et una per prius et alia per posterius, dicitur habere modum analogiæ, id postea explicabimus.

Fundamentum conclusionis consistit in hoc: quod propositio hypothetica habet lotum quod requiritur

ad essentialem rationem enuntiationis, in quantum hypothetica est; nam ut talis est oratio perfecta; et non sub specie optativæ, vel interrogativæ, aut aliarum; ergo enuntiativæ. Anteced. constat; Nam quod sit oratio manifestum est, cum habeat partes significativas, et non sit sola dictio, sed sit modus sciendi. Quod sit perfecta constat, quia non relinquit suspensum sensum in audiente, sed perfectum, ut cum dico: Petrus currit, et Joannes sedet; Si Petrus currit, Petrus movetur. Conseq. vero patet: Tum discurrendo per species orationis perfectæ, quas supra in initio istius quest., ex D. Thoma posuimus. Neque enim per hypotheticam propositionem fit optativa oratio, aut vocativa, aut imperativa, aut interrogativa, ut patet in hac propositione: Si homo currit, movetur; Joannes legit, et Paulus disputat; ergo debet esse enuntiativa. Tum etiam quia hypothetica, in quantum talis, significat veritatem aut falsitatem distinctam a categorica, quia non solum fertur iudicium de qualibet categorica, sed etiam de ipsa conjunctione hypothetica, non quantum ad dispositionem illationis ut in consequentia, sed quantum ad ita esse, vel non esse; ut patet in hac propositione: Si homo esset equus, esset hinnibilis, nam de singulis categoricis formatur iudicium falsum, de tota aulem hypothetica, verum. Et similiter est in copulativa et aliis hypotheticis; ergo signum est quod hypothetica in quantum talis pertinet ad rationem enuntiationis, siquidem significat verum vel falsum disjunctum a categorica, quæ est essentia enuntiationis. Quare sicut terminus complexus et incomplexus univoce conveniunt, licet unus significet rem compositam, alius simplicem; ita hypothetica et categorica univoce conveniunt in significando verita-

tem, licet una sit simplex, alia composita.

DICO SECUNDO: Copulativæ et disjunctivæ vere et in toto rigore sunt propositiones hypotheticæ. — Constat hoc expresse ex D. Thoma, Opus. XLVIII, tract. de enuntiati., c. XIV: « Dividitur, inquit, propositio hypothetica in tres species, quia quædam est conditionalis, quædam disjunctiva, quædam copulativa. » Et idem habet, in eodem Opus., tract. de syllogis. simpliciter, c. XVI. Et ratio hujus est: Quia illis convenit definitio hypotheticæ, quæ secundum D. Thomam definitur « quod sit illa, quæ habet duas categoricas principales partes sui »; hoc autem manifestissime apparet in propositione copulativa et disjunctiva. Item: Quia veritas copulativæ et disjunctivæ, et iudicium quod de illis datur est diversum a veritate et iudicio quod datur de categorica; plus enim requiritur ad verificandum unam, quam aliam; nam ad verificandum disjunctivam sufficit alteram partem verificari, ad copulativam, utramque partem verificari necesse est; diversum autem iudicium et diversa veritas est de unaquaque propositione categorica seorsum, quam de utriusque similitate, et de hoc quod non solum unum, sed etiam aliud ita sit. Multo melius in disjunctiva hoc apparet, nam altera parte existente falsa, tota disjunctiva est vera; ergo aliud est iudicium et alia veritas totius et alia partis.

Solvuntur objectiones.

Primo arguitur: Nam D. Thomas expresse affirmat quod divisio propositionis in categoricam et hypotheticam est analogi in analogata, ut patet in Opus. XLVIII, tract. de enuntiati., cap. VI, « eo quod enuntiatio categorica est simpliciter una, hypothetica vero conjunctione una. »

Idem habet, in Periherm., lect. VIII, ubi inquit: « Quod enuntiatio est una absolute, quæ unum de uno significat, vel secundum quid, scilicet quæ est conjunctione una. » Ergo contra D. Thomam dicimus quod divisio ista est univoca. Et confirm.: Quia hypothetica dicitur una secundum quid, seu conjunctione una, in quantum significat plura, quadam tamen conjunctione unita; ergo saltem in ratione signi propositio hypothetica est secundum quid una; ergo etiam in ratione propositionis, nam propositio essentialiter est signum. Si ergo in ratione signi non est una simpliciter, sed secundum quid, etiam in ratione propositionis, quæ est essentialiter signum, non erit una simpliciter, sed secundum quid.

Respond. S. Thomam, in illo Opus., non dixisse absolute quod ista divisio est analogi in analogata, sed dividi *ut analogum in analogata*, quod est habere modum divisionis analogæ, licet non substantiam. Sicut etiam docet S. Thomas, in q. IX de Potent., art. II, ad 6: « Quod divisio substantiæ in primam et secundam non est generis in species, sed magis analogi in analogata » et tamen, ut in Logica videbimus, communiter tenetur quod ista divisio est univoca, et exponitur D. Thomas de divisione analogata quantum ad modum. Ista univocatio quoad substantiam, et analogia quoad modum consistit in hoc quod in propositione duo considerantur: alterum quoad substantiam, id est significatio veri vel falsi, seu objecti complexi ut enuntiabilis et iudicabilis, et in hoc conveniunt univoce categorica et hypothetica, ut diximus; aliud ex parte identitatis et unitatis orationis ut significativa est absolute, et hoc tenet se ex parte materie, scilicet orationis significativæ, sicut in termino quod sit

complexus vel incomplexus; et quantum ad hoc datur modus analogiæ in quantum hypothetica constituitur ex categorica, et per prius invenitur veritas in categorica, quam in hypothetica. Sed non omne prius et posterius infert analogiam veram, ut patet in numeris, quorum unus est prior altero et componit alterum, et tamen non analogantur in ratione numeri; sed prius et posterius in participando rationem superiorem facit analogiam. Et sumitur hæc explicatio ex ipso D. Thoma, I Periherm., lect. VIII, ubi inquit: « Manifestum est enuntiationem, quæ est una conjunctione, esse etiam plures, plures aulem in quantum significat plura, et non unum. » Et infra: « Quædam enuntiatio est simpliciter una in quantum unum significat, quædam simpliciter plures in quantum plura significat, sed est una secundum quid in quantum est conjunctione una. » Ergo solum ex parte rei significatæ et unitatis vel identitatis significatio dicitur esse simpliciter una, vel secundum quid, in ratione tamen veritatis assertæ et enuntiatæ non negat D. Thomas quod sit simpliciter una veritas hypothetica.

Ad confirm. respond.: Primo quod, etiam si ratio signi quæ superior est sit analogata, non sequitur quod ratio inferior non sit univoca, ut patet in ente, in quo analogice convenit homo et planta, non tamen in ratione viventis, vel substantiæ. Secundo dicitur quod ratio signi non est genus artefacti logici absolute, sed in ratione signi artificiosi; et sic in enuntiatione simplici et complexa multiplicari potest ratio signi quasi materialiter et absolute sumpta; in ratione aulem complexi enuntiabilis artificiosi habere unitatem simpliciter in quantum significat unam veritatem, etiam si hypothetica sit. Sicut terminus comple-

xuset in complexu in ratione termini univocantur, sicut domus habens unam aulam tantum vel habens viginti univoce sunt domus; et similia exempla multiplicari possunt in aliis artefactis.

Secundo arguitur: Propositio hypothetica non est unicus mentis conceptus, seu qualitas simplex, sed plures conceptus ordinati, categorica autem est unus simplex conceptus, ut probabilis opinio tenet; ergo non conveniunt univoce. Consequenter patet, quia categorica unit suas partes unico conceptu et consequenter unico esse, hypothetica autem, non unico esse, sed unitate ordinis: non est autem aliquid univoce commune ei quod est unum per se, et per accidens intra lineam ejusdem artefacti, scilicet propositionis enuntiativa.

Confirmatur: Quia enuntiatio hypothetica formaliter et essentialiter componitur ex categorica; ergo non est species illi distincta. Consequenter patet, quia quod formaliter componit aliud non dividitur ut species contra illud, sed ut includens et includendum; sicut male divideretur animal in hominem et in animam. Ant. constat: Quia categorica componit hypotheticam in quantum significat verum vel falsum; ex veritate enim categorica fit veritas hypothetica; ergo componit ratione ejus quod est formale in categorica, scilicet ratione significandi verum vel falsum.

Respond. : Argumentum probare quod in esse qualitatis, seu in esse enuntiativo et physico, hypothetica et categorica se habent tanquam unum et multa, quæ secundum quid et unitate ordinis sunt unum. Cæterum artificialiter et logice in ratione enuntiandi veritatem univoce conveniunt; et sic in ratione artefacti enuntiabilis simpliciter est unum, et per se propositio hypothetica. Si-

cut vas auri factum ex unica et continua quantitate auri, vel ex pluribus partibus divisis compactum, in ratione artefacti univoce conveniunt, licet non in ratione physice quantitatis et unius substantiæ; et ratio termini quæ invenitur in prima operatione, et oratio vel syllogismus, qui inveniuntur in tertia, univoce conveniunt in ratione artefacti logici, licet non in unitate physica.

Ad confirm. resp. quod, licet hypothetica componatur ex eo quod formale est in categorica, tamen hoc ipsum formale materialiter et non formaliter est componens; illud enim dicitur formaliter componere quando ejus formalitas et essentia consistit in ratione partis componentis, sicut materia et forma in physicis, et sic non dividitur contra totum, sed in illo includitur. Quando vero aliquid in se est quoddam totum, licet secundum formale quod habet possit componere aliud, quod essentialiter postulat illud ad sui compositionem, non dicitur formaliter esse componens, licet suo formali componat, quia formaliter non est pars; et sic potest esse species conditio respectu ejus quod componit, sicut binarius et ternarius sunt species numeri, et tamen ternarius essentialiter constituitur ex binario.

Ultimo arguitur contra secundam conclusionem: Quia copulativa et disjunctiva non sunt una propositio, sed multiplex sola similitudine prolutionis conjunctæ, quia non habent aliam veritatem a suis categoricis simul sumptis, vel disjunctis: talis autem conjunctio vel disjunctio non facit distinctam propositionem, sed aggregationem plurium; ergo non sunt species enuntiationis. Ant. prob.: Quia præter aggregationem veritatum categoricarum non est alia veritas copulativa nisi significare

ARTICULUS III.

Utrum divisiones in affirmativam et negativam, in universalem et particularem sint bonæ et essentielles.

Quidam existimant divisionem in affirmativam et negativam esse accidentalem, quia est divisio penes qualitatem propositionis, qualitas autem supponit essentiam et substantiam ref. Consistit autem qualitas propositionis in affirmare et negare, sicut quantitas in universalitate et particularitate. Alii existimant esse analogicam, quia traditur per prius et posterius; affirmatio enim prior est negatione.

De divisione autem in universalem et particularem fere omnes conveniunt esse accidentalem.

Nihilominus expressa S. Thomæ sententia est divisionem propositionis in affirmativam et negativam esse univocam, et generis in species. — Ita habet in 1 Perih., lect. VIII; et evidentius, Opusc. XLVIII, tract. de enunt., cap. VI. Ubi, postquam dixit esse divisionem generis in species, addit infra: « Quod hæc divisio pertinet ad qualitatem enuntiationis, qualitatem scilicet essentialem secundum quod differentia significat quale quid. » Igitur in sententia S. Thomæ clare constat quod hæc divisio sit essentialis et univoca.

Quod sit univoca probat D. Thomas contra Alexandrum, quia tam affirmativa quam negativa participant æqualiter essentialem rationem enuntiationis, scilicet significare verum vel falsum; tam proprie enim et essentialiter significat verum vel falsum affirmativa propositio quam negativa, et eodem modo potest terminare iudicium assensus vel dissensus; non enim minus verum est dicere affirmative: Verbum Divi-

quod utraque categorica est vera; vel si sit disjunctiva, quod altera est vera; hæc autem propositio: Utraque illarum propositionum est vera, est quædam tertia veritas categorica. Ergo nunquam dabitur veritas hypothetica, quæ in quantum talis sit distincta species a categorica, sed si habet distinctam veritatem, illa est quasi reflexa, quæ explicatur per illam categoricam: Utraque est vera, vel: Altera est vera.

Respond. Neg. maj; et ad prob. dicitur: Quod ex illa aggregatione veritatum categoricarum disjunctive vel copulative facta resultat alia veritas, quæ, quia pendet ex veritatibus categoricis, dicitur veritas hypothetica, quia habet categoricas principales partes sui. Et licet significatio reflexa et in actu signato qua dicitur utramque esse veram explicetur per unam categoricam, non tollit quin objectum significatum per illam reflexam, quæ est ipsa hypothetica, in se sit veritas quædam non categorica, sed hypothetica; non enim illa reflexa categorica est vera, nisi quia id quod significatur per illam verum est. Significatur autem quod non solum una, sed etiam altera propositio est vera quæ est veritas hypothetica et non simplex. Quod si sufficeret ad tollendam veritatem hypotheticam explicatio illa reflexa per unam categoricam, etiam ipsa conditionalis non esset hypothetica; et syllogismus non esset oratio constans ex propositionibus; quia reflexe definimus conditionalem per unam categoricam dicendo quod est conjunctio plurium propositionum per particulam *si*, et quod syllogismus est oratio inferens ex præmissis conclusionem; non tamen sequitur ex hoc quod syllogismus non sit oratio composita, et quod conditionalis non sit vere hypothetica.

num est Deus, quam negative: Verbum Divinum non est creatura. Homo est animal, quam: Homo non est lapis; ergo univoce conveniunt in significando verum vel falsum.

Quod vero divisio sit essentialis, non accidentalis, ex eo probatur: Quia est divisio penes formam essentialem propositionis, quæ est copulatio extremorum significativa veritatis, quatenus fundatur in convenientia vel inconvenientia eorum inter se; nam ante convenientiam vel inconvenientiam extremorum nulla substantia enuntiationis concipi potest; tunc autem primo et essentialiter ipsa ratio enuntiationis concipitur et constituitur, quando intelliguntur extrema uniri in ordine ad veritatem: ergo essentialis differentia in ratione unionis hujus facit essentialem differentiam in ratione enuntiationis. Hac enim ratione hypothetica differt essentialiter a categorica, quia differt in ratione et modo copulandi et componendi; sed copulatio negativa essentialiter differt ab affirmativa, cum negatio essentialiter opponatur affirmationi, siquidem destruit illam totaliter; ergo etc.

DICO SECUNDO: Divisio propositionis penes quantitatem, scilicet in universalem, particularem etc., non est essentialis, sed accidentalis. — Supponimus quod quantitas propositionis non invenitur in omni propositione, sed solum in propositione constante termino communi; nam si constet subjecto singulari, propositio non est quanta, quia quantitas in propositionibus attenditur penes extensionem subjecti ad plura, vel pauciora; singularis autem propositio caret extensione, quia soli convenit uni, unde est quasi indivisibile in genere quantitatis propositionis.

Ex quo manifeste deducitur quod ista divisio penes quantitatem est

accidentaliter. Tum quia non sumitur penes id quod est essenziale in propositione, scilicet penes significationem veritatis, seu copulationem extremorum, sed penes extensionem subjecti in ea quibus potest convenire prædicatum; unde supponit enuntiationem constitutam, et essentialiam propositionis significantem ipsam veritatem complexam, quæ per copulationem extremorum constituitur. Tum quia si inveniri potest tota essentia propositionis in individuo sine ulla quantitate, ut in propositione singulari, ergo divisio penes quantitatem non est essentialis, quia sine illis speciebus essentia invenitur.

Et si dicas: Nam possunt aliquæ propositiones specie differre solum ratione quantitatis, ut si dicas: Omnis homo est albus; aliquis homo est albus, prima est falsa et secunda vera, et solum ratione quantitatis; ergo diversa quantitas essentialiter et specificum discrimen facit.

Respond. neg. ant.: Quia veritas et falsitas non sunt essentialiter differentia ut supra diximus; unde ex hoc præcise quod una sit vera et altera falsa ex variatione quantitatis non sequitur quod sint essentialiter diversæ. Et præsertim hoc est verum quantum ad essentialem differentiam propositionis ex parte formæ et artificiosæ compositionis; sic enim non est essentialis differentia inter illas duas propositiones. Ex parte autem materiæ, scilicet quia res significata est diversa, non est aliqua repugnantia quod possint aliquæ propositiones specificè differre, quia res specie distinctas significant, sed hoc non est ratione quantitatis, sed etiamsi ejusdem quantitatis sint, hoc modo differunt specie, ut si dicas: Omnis homo est animal; omnis equus est hinnibilis.

Solvuntur objectiones.

Primo arguitur ad probandum non recte dividi propositionem in affirmativam et negativam: Nam affirmatio et negatio explicantur per esse et non esse: affirmatur enim dicendo quod aliquid est, et negatur dicendo quod non est; sed ad esse et non esse non potest dari aliquid commune, aut aliquod tertium medium inter illa, cum immediate opponantur; ergo ista divisio nec est bona, neque univoce; cum ad esse et non esse nihil sit univocum. Et confirm.: Quia affirmatio et negatio traduntur per prius et posterius; affirmatio enim prior est negatione, nam negatio in affirmatione fundatur, ut constat ex Aristot., I Perih., cap. de enuntiat; et D. Thoma, ibi lect. viii. Ergo non est divisio generis in species, sed analogi in analogata. Conseq. patet, quia species unius generis sunt simul natura, ut dicitur in Postprædicamentis; ergo non potest tradi divisio generis penes species quæ se habeant ut prius et posterius.

Respond.: In illo argumento aliquos male torqueri, sed sine fundamento. Concedo enim inter esse et non esse non dari medium, nec aliquid commune abstrahi posse; sed inter significare esse vel non esse potest dari aliquid commune abstrahens ab utroque, scilicet significare complexa extrema, et unire illa, quæ postmodum determinate significantur unita penes affirmationem vel negationem, quorum una significat esse, alia significat non esse. Itaque ipsum esse et non esse contradictorie opponuntur, ipsa vero significatio affirmans et significatio negans non opponuntur contradictorie, sed contrarie, quia utraque significatio est positiva, et se habent sicut duæ

species significationis artificiosæ et complexæ, et hæc significatio complexa enuntiativa est ratio illis communis.

Ad confirm. resp. ex doctrina S. Thomæ, I Perih., lect. viii; et Opus. XLVIII, ubi solvit hoc ipsum argumentum, quod non omne prius et posterius constituit analogiam, ut patet in speciebus numeri; unus enim numerus prior est alio, et tamen univoce sunt numeri; et potentia et habitus et actus habent rationem prioris et posterioris, et tamen univoce sunt qualitas; sed illa prioritas, quæ facit inæqualiter participare rationem superiorem, ita quod in uno sit principaliter et per se, in alio secundum quid et per accidens, facit analogiam; sicut ens respectu substantiæ et accidentis, sanum respectu animalis et herbe; in uno enim invenitur per prius, in alio per posterius. Et dicuntur species unius generis esse simul natura simulate participandi rationem superiorem, non simulate existendi inter se.

Secundo arg.: Non potest idem divisum duplici essentiali divisione dividi, siquidem essentialia differentia ex æquo dividunt genus, et æquate opponuntur inter se intra idem genus; sed propositio dividitur essentialiter in categoricam et hypotheticam, ut dictum est, art. præced; ergo non potest iterum dividi essentialiter in affirmativam et negativam, cum una divisio non contineatur sub alia. Et confir.: Quia generum non subalternatim positorum non possunt eadem esse species, ut dicitur in Antepæd.; sed categorica et hypothetica sunt genera non subalternatim posita; ergo non possunt dividi eisdem differentis essentialibus, sed utraque potest dividi in affirmativam et negativam, et rursus tam affirmativa quam negativa, in categoricam et hypotheticam. Ergo istæ divisiones non pos-

sunt esse essentialia, sed accidentales.

Resp.: In primis nullum esse inconveniens quod idem dividatur pluribus divisionibus essentialibus immediate, quando sunt divisiones inadæquate, quando scilicet aliqua essentia constituitur pluribus formalitatibus, quarum quælibet partibilis est in aliquas species. Quæ est doctrina S. Thomæ, 1-11, quæst. xcvi, art. iv, ubi inquit: « Quod sunt multa de ratione legis humanæ secundum quorum quodlibet lex humana proprie et per se dividi potest », et ibi numerat diversas divisiones per se et essentialia legis humanæ secundum inadæquatas considerationes. Imo in divisionibus prædicamentorum non est necesse omnem divisionem fieri per duas species adæquatas, sed per plures, quibus idem genus dividi potest; sicut animal potest dividi in gressibile et volatile, et rursus in reptile et natabile et in multas et varias species essentialia. Et similiter qualitas dividitur immediate in habitum et dispositionem, in potentiam et impotentiam etc.

Secundo responderi potest affirmationem et negationem non esse immediatam divisionem propositionis, sed subdivisionem ejus. Primo enim dividitur in categoricam et hypotheticam, categorica autem in affirmativam et negativam. Quod ex Philosopho, in 1 Perih., Cap. de enuntiat., sumpsit D. Thomas, ibi lect. viii, dicens: « Quod enuntiatio quædam est una simplex, quædam conjunctione una. » Et statim addit: « Alia subdivisio enuntiationis est quod si enuntiatio sit una, aut est affirmatio, aut negatio. » Quod statim amplius explicabitur.

Ad confir. resp.: Ex hac ultima solutione regulam antepredicamentalem hic non habere locum, cum sint genera subalternatim posita divisio in categoricam et hypotheti-

cam, et subdivisio categoricæ in affirmativam et negativam. Et cum instatur quod etiam hypothetica dividitur in affirmativam et negativam. Resp. primo hypotheticas non dici per se affirmativas aut negativas, nisi ratione suarum categoricarum, ex quibus constant; nam ipsæ copulæ hypotheticæ proprie non negantur, sed copulæ verbales, ex quarum negatione propositiones etiam hypotheticæ redduntur negativæ. Unde quando fiunt contradictoriæ in hypotheticis, negationes ponuntur in copulis categoricis, non in hypotheticis (nisi forte negatio toti enuntiationi præponatur); ut si dicas hanc copulativam: Petrus currit, et Joannes legit, contradictoria ejus erit disjunctiva hæc: Petrus non currit, vel Joannes non legit, ut bene advertit M. Soto, lib. iii Summ., cap. ix, not. 5, ubi copulæ hypotheticæ, scilicet *ly et, ly vel* utrobique non negantur.

Secundo resp.: Quod, si hypothetica per se dividitur in affirmativam et negativam, talis affirmatio et negatio est longe diversa ab affirmatione et negatione, quæ dividit categoricam, quia copulæ categoricæ et hypotheticæ sunt longe diversæ, et ita non sunt capaces affirmationis et negationis secundum eandem rationem; copula enim categorica est verbum, copula vero hypothetica est modus, ut *ly et, ly vel, ly si*. Sicut qualitas quæ est dispositio in genere dividitur in dispositionem permanentem, quæ est habitus, et transeuntem, quæ est dispositio tantum; et tamen quando qualitas dividitur etiam in passionem et passibilem qualitatem penes hoc quod sit permanens et transiens, non dividitur eisdem differentiis permanentis et transeuntis, quibus dispositio, sed diversis.

Ult. arg.: Nam aliquæ propositiones sunt simul affirmativæ et nega-

tivæ, seu mixtæ qualitatis, ut hæc propositio: Petrus est, et non fuit albus; ergo ista divisio non est essentialis, quia duæ essentialia differentie non possunt eidem individuo convenire. Nec dici potest quod illa est duplex propositio et non una; contra enim est, quia solum constat uno subjecto et prædicato, et unico judicio judicari potest; ergo est unica formaliter, licet virtualiter possit esse multiplex, quia ex illa multa formari possunt. Et confirm., quia propositio affirmativa et negativa possunt esse synonymæ, ut: Homo est rationalis, homo non est irrationalis, ergo sunt ejusdem speciei. Patet conseq., quia respiciunt idem objectum, ab objecto autem sumitur species.

Resp.: Quod in propositionibus mixtæ qualitatis virtualiter invenitur duplex propositio, quia est quasi duplex, licet de eodem subjecto dicatur, eo quod multiplicatur copula; sed tamen, quia formaliter est unica propositio, dicitur pertinere ad speciem affirmativæ illa propositio mixtæ qualitatis quæ infert unam affirmativam, et pertinet ad negativam illa quæ infertur ex una negativa, prout diximus in textu, in cap. de divisionibus propositionis. Et sic non constituitur unica propositio formaliter in duplici specie, sed formaliter in unica tantum, virtualiter autem, quia est duplex, in duabus.

Ad confir. respond.: Quod illæ duæ propositiones, licet sint ejusdem speciei ex parte materiæ seu subjecti materialiter considerati, tamen ex parte formæ et artificiosi modi enunciandi sunt diversæ; quod est esse ejusdem speciei posterioristice, diversæ autem prioristice; sicut ex eodem objecto et materia potest fieri enthymema et syllogismus, quæ in ratione artificiosæ orationis et consequentiæ sunt diversæ spe-

ciei, posterioristice autem tunc erunt ejusdem rationis.

QUÆSTIO VI.

DE SUPPOSITIONE ET ALIIS PROPRIETATIBUS PARTIUM ENUNCIATIONIS.

Ordo doctrinæ postulat ut, explicata essentia seu natura propositionis incipiamus explicare illius proprietates. Et prius agemus de proprietatibus partium, in hac quæstione; deinde de proprietatibus totius propositionis, in sequenti. Proprietates partium sunt suppositio, ampliatio etc., proprietates totius, oppositio, conversio, æquipollentia.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum definitio suppositionis sit bona.

Definivimus in textu suppositionem quod sit *acceptio termini pro aliquo de quo verificatur juxta exigentiam copulæ*; unde ad ejus exactam explicationem tria inquirenda sunt. Primum circa genus, quomodo intelligatur quod suppositio est acceptio. Secundum circa differentiam, quomodo sit verificatio termini juxta exigentiam copulæ. Tertium, an solum intra propositionem invenitur suppositio.

PRIMA DIFFICULTAS. Circa primum, acceptio in definitione suppositionis sumitur pro usu passivo, seu ordinatione intellectus, qua utitur aliquo termino, seu ordinat et comparat illum in ordine ad aliquid. Et constat distingui suppositionem a significatione, cum significatio termini sit permanens et una, suppositio autem variari possit eadem significatione manente; quia illa ab impositione, quæ non mutatur, de-